

SZLAK PANORAM LUBLINA

LUBLIN ROUTE OF PANORAMAS

Waldemar Marzęcki
prof. dr hab. inż. arch

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
Wydział Budownictwa i Architektury
Zakład Urbanistyki Planowania Regionalnego i Zarządzania

STRESZCZENIE

Niezwykle istotnym aspektem promocji miasta Lublina jest jego położenie i bardzo dogodne warunki do eksponowania jego walorów krajobrazowych. Na szczególną uwagę zasługuje ekspozycja zabudowy staromiejskiej. W artykule została przedstawiona idea stworzenia ciągu spacerowego obejmującego 9 miejsc, z których można obserwować lubelską starówkę. Półtora kilometrowa trasa spacerowa została opracowana w ramach „Studium wartości widokowych miasta Lublin” i nazwana „Szlakiem Panoram Lublina”

Słowa kluczowe: Projektowanie krajobrazu, punkt widokowy.

ABSTRACT

The very important aspect of promotion of the city of Lublin is its location and very good conditions for exposing its landscape features. The very interesting is exposition or old-town built-up area. The article presents design idea for walk path including 9 places offering scenic views towards old-town of Lublin. The 1,5 kilometer long route was designed within the framework of the “Study of visual availability values for Lublin” and is called “Lublin Route of Panoramas”.

Keywords: landscape design, scenic view point.

1. IDEA SZLAKU PANORAM LUBLINA

Wyjątkowe walory krajobrazowe historycznej części Lublina są jednym z najcenniejszych zasobów kulturowych miasta. Budują tożsamość, nie tylko w oczach turystów, ale co ważniejsze pomagają identyfikować się ludziom ze swoim miejscem zamieszkania. Pobudzanie uczucia przynależności jest kluczem do rozwoju miasta. Zatem działania zmierzające do uwrażliwiania na otaczający krajobraz są niezwykle istotne. Jednym z nich może być zaproponowana (przez zespół w składzie K. Czyńska, W. Marzęcki, P. Rubinowicz) aranżacja szlaku panoram, z punktami widokowymi prezentującymi najbardziej atrakcyjne elementy historycznej sylwety starego miasta w Lublinie. Miejsca te już poprzez sam fakt istnienia zapisałyby się w świadomości mieszkańców. Odpowiednie propagowanie przedsięwzięcia stałoby się z pewnością atrakcyjną ofertą również dla turystów. Wartości krajobrazowe mogą bowiem z powodzeniem służyć promocji miasta. Wiele spośród zidentyfikowanych w „Studium wartości widokowych miasta Lublin” miejsc widokowych wymaga przekształcenia. Mimo wyjątkowych w skali europejskiej walorów, znaczna ich część jest jednak słabo dostępna. Proponowana idea szlaku panoram jest jedną z form aktywizacji tych miejsc. Idea szlaku panoram może być wdrożona przy relatywnie niskich nakładach środków inwestycyjnych i w szybkim czasie. Przygotowaniu punktów widokowych powinny towarzyszyć działania służące promocji krajobrazu jako wartości Kulturowej. (wystawy artystyczne, konkursy architektoniczne, wydania książkowe, strony internetowe). Przykładem takich działań może być wystawa w Muzeum Lubelskim zwieńczona publikacją: Portret miasta Lublin w malarstwie, rysunku i grafice 1618-19391. W ten sam nurt propagowania wartości krajobrazowych Lublina wpisuje się wystawa pt. „Współczesne panoramy starego Lublina” otwarta 5 października 2011 r. na lubelskim rynku przed Trybunałem Koronnym Urbanistyki (Klara Czyńska, Waldemar Marzęcki i Paweł Rubinowicz) Jednym z istotnych elementów szlaku panoram powinno być nawiązywanie dialogu z przeszłością, odnalezienie powiązania między widokami historycznymi a przestrzenią współczesną.

2. TRASA SZLAKU PANORAM LUBLINA

Lublin posiada niezwykle zróżnicowaną konfigurację terenu, dzięki której możliwe jest podziwianie różnorodnych widoków zespołu staromiejskiego. Zostało rozpoznanych wiele miejsc atrakcyjnej ekspozycji Starego Miasta. Wśród wytypowanych widoków szczególnie interesujące są miejsca od strony północnej (ulica Kalinowszczyzna, Wzgórze Czwartek) oraz z ciągu spacerowego wzdłuż Bystrzycy. Warunki topograficzne sprzyjają ich ekspozycji. W pierwszym przypadku możemy obserwować historyczne centrum z otaczających wzgórz, w drugim widok wyeksponowany jest poprzez płaskie i niezabudowane przedpole (ogródki działkowe „Podzamcze”). Wyjątkowe walory tych panoram były inspiracją do stworzenia wizji Szlaku Panoram (ryc.1).

U podstaw tego pomysłu leży chęć stworzenia serii punktów widokowych, możliwych do odwiedzenia zarówno piechotą, rowerem i samochodem. Zaproponowana trasa szlaku panoram jest jedną z możliwych do wytyczenia. Bardzo interesujące byłoby jej wydłużenie i połączenie z ciągiem spacerowym wzdłuż rzeki Bystrzycy. Proponowany szlak panoram liczy ok. 1,5 km. Na tym odcinku oznaczono dziewięć punktów widokowych

3. OPIS WĘDRÓWKI SZLAKIEM PANORAM LUBLINA

Wędrówkę Szlakiem Panoram należy rozpocząć od skwerku w pobliżu parafii rzymskokatolickiej św. Agnieszki przy skrzyżowaniu ul. Kalinowszczyzny z Okólną (ryc. 2). Następnie należy przejść fragmentem ul. Kalinowszczyzny i skręcić w lewo w ulicę Wojciecha

¹ R. Bartnik, Portret miasta Lublin w malarstwie, rysunku i grafice 1618-1939, Muzeum Lubelskie w Lublinie, Lublin 2009.

Kiperskiego, aby dojść w okolice skrzyżowania z ul. Józefa Kustronia. W tym miejscu jest zlokalizowana zatoczka parkingowa, z której rozciąga się kolejny widok na lubelską starówkę (ryc. 3). Zatoczka parkingowa góruje nad niewielkim obszarem zielonym. Po zbudowaniu schodów terenowych możliwe będzie zejście przez ten teren w kierunku trzeciego miejsca obserwacji zabudowy staromiejskiej Lublina. W tym celu należy wrócić na ulicę Kalinowszczyzna i dojść do muzeum Wincentego Pola. Zabytkowy dworek położony jest w pobliżu wysokiej skarpy, z której również widać historyczne centrum Lublina (ryc. 4). Kolejnym przystankiem na szlaku może być stary cmentarz żydowski. Położony jest on na wzgórzu otoczonym ceglany murem. W chwili obecnej jest to obszar niedostępny, ale po planowanych pracach renowacyjnych miejsce dawnego cmentarza może stać się jednym z ważniejszych punktów widokowych Starego Miasta (ryc. 5).

Ryc. 1. „Szlak panoram Lublina”. Źródło: il. K. Czyńska, W. Marzęcki, P. Rubinowicz
 Fig. 1. Lublin Router of Panoramas. Source: Figures by K.Czyńska, W. Marzęcki, P. Rubinowicz

Ryc. 2. Widok na starówkę Lubelską od strony Parafia Św. Agnieszki. Źródło: il. W. Marzęcki
 Fig. 2. Scenic view towards old-town of Lublin from parish of St. Agnes. Source: photo by W. Marzęcki

Ryc. 3. Widok na starówkę Lubelską z ul Kwierskiego. Źródło: il. W. Marzęcki

Fig. 3. Scenic view towards old-town of Lublin from Kwierskiego street. Source: photo by W. Marzęcki

Ryc. 4. Widok na starówkę Lubelską z dworku Wincentego Pola. Źródło: il. W. Marzęcki

Fig. 4. Scenic view towards old-town of Lublin from little manor of Wincenty Pol. Source: photo by W. Marzęcki

Ryc. 5. Widok na starówkę Lubelską z starego cmentarza żydowskiego. Źródło: il. K. Czyńska, P. Rubinowicz

Fig. 5. Scenic view towards old-town of Lublin from old Jewish cemetery. Source: figure by K. Czyńska, P. Rubinowicz

Aby odwiedzić kolejne miejsce należy powrócić na ulicę Kalinowszczyzny i udać się w rejon skrzyżowania z ulicami Lwowską i Podzamcze. W rejonie skrzyżowania znajduje się wolny plac, na którym można urządzić kolejny punkt obserwacji (ryc. 6). Następnie można przejść na ulicę Podzamcze i mijając po prawej stronie zabudowę wielorodzinną dojść do ulicy Księdza Michała Słowikowskiego. W ten sposób osiągamy szczyt Wzgórza Czwartkowego, z którego rozciąga się najładniejszy widok na panoramę miasta historycznego (ryc. 7). Z równą przyjemnością można podziwiać historyczną zabudowę Lublina z platformy widokowej znajdującej się nieopodal poprzedniego punktu. Oba miejsca rozdziela wąwóz, którego dnem biegnie ulica Szkolna. Ulicą Szkolną należy dojść do skrzyżowania z ulicą Ruską. Przekraczając ulicę Ruską i w dalszej kolejności Aleję Tyśiąclecia można dojść do Placu Zamkowego. Z Palcu Zamkowego wspinając się po schodach kontynuujemy wędrówkę ulicą Zamkową i Grodzką, by w końcu osiągnąć kolejny punkt widokowy. Jest nim zespół ruin po kościele św. Michała Archanioła. Jest to pierwszy punkt widokowy na Szlaku skierowany na zewnątrz Starego Miasta, rozciągający się ze wzgórza na otaczający krajobraz (ryc. 8). W widoku tym szczególną rolę odgrywa zamek lubelski. Ostatnim punktem wędrówki jest wieża Trynitariska, do której dojdziemy ulicą Archidiakońską i Jezuicką. Kończąc na wieży zwiedzanie widoków Lublina mamy niepowtarzalną okazję podziwiać rozległą panoramę nie tylko obszaru staromiejskiego, ale również całego Lublina (Ryc. 9). Z wieży Trynitariskiej możemy ponownie spoj-

rzeć na niedawno przebyty Szlak Panoram, gdyż z jej wierzchołka doskonale widać wszystkie wcześniej odwiedzone punkty widokowe.

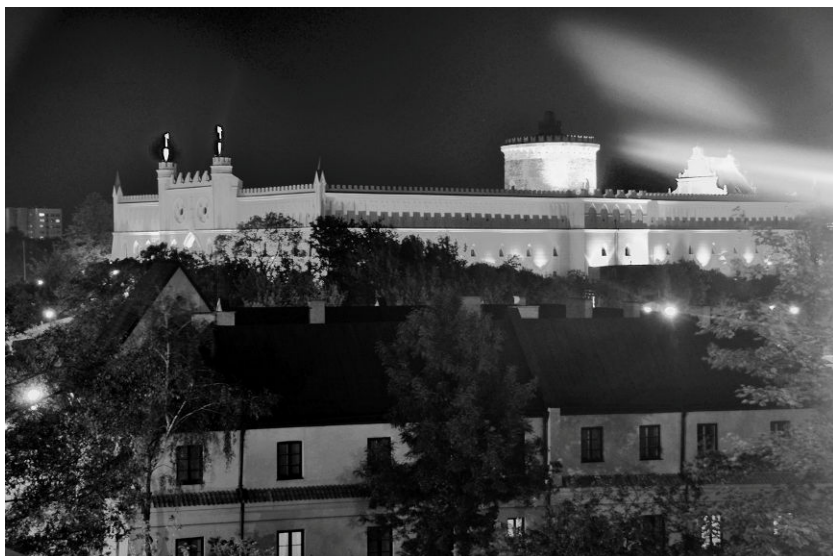
Ryc. 6. Widok na starówkę Lubelską ze skweru w rejon skrzyżowania z ulicami Lwowską i Podzamcze. Źródło: il. W. Marzęcki

Fig. 6. Scenic view towards old-town of Lublin from square at Lwowska and Podzamcze streets. Source: photo by W. Marzęcki

Ryc. 7. Widok na starówkę Lubelską ze Wzgórza Czwartkowego. Źródło: il. K. P. Rubinowicz

Fig. 7. Scenic view towards old-town of Lublin from Czwartkowe hill. Source: figure by P. Rubinowicz

Ryc. 8. Widok ze starówki lubelskiej w rejonie ruin po kościele św. Michała Archanioła. Źródło: il. W. Marzęcki

Fig. 8. Scenic view from old-town of Lublin at ruins of St. Michał Archanioł church. Source: photo by W. Marzęcki

Ryc. 9. Widok na zabudowę Lublina z wieży Trzynitsarskiej.. Źródło: il. P. Rubinowicz

Fig. 9. Scenic view towards city of Lublin from Trzynitsarska tower. Source: photo by P. Rubinowicz

4. DZIAŁANIA INWESTYCYJNE ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ PROJEKTU

Realizacja idei Szlaku Panoramy nie musi wiązać się z dużymi nakładami środków inwestycyjnych. W pierwszej kolejności należy dążyć do stworzenia spójnej trasy eksponującej walory krajobrazu Lublina oraz opisanie jej folderze reklamowym i na stronach internetowych. Następnie konieczne są zabiegi związane z aranżacją punktów widokowych. Ich modyfikacja może przebiegać wieloetapowo. W pierwszej kolejności należy wykonać zabiegi porządkujące otoczenie i zieleni czasem przesłaniającą panoramy staromiejskie. W kolejnym etapie konieczne będą bardziej strukturalne przemiany wybranych miejsc. Dobrym pomysłem propagowania idei Szlaku Panoramy może być ogłoszenie ogólnopolskiego konkursu architektonicznego na aranżację punktów widokowych. Stworzenie spójnej wizji przekształcenia tych miejsc byłoby dobrą inwestycją poprawiającą jakość przestrzeni publicznej w mieście. Szlak Panoramy może stać się jedną z bardziej prestiżowych realizacji w Lublinie. Zagospodarowanie punktów widokowych powinno być możliwie jak najbardziej atrakcyjne dla odwiedzających. Należy wykorzystywać nowoczesne techniki multimedialne, które w interesujący sposób mogłyby przekazywać wiedzę na temat obserwowanych w panoramie obiektów historycznych i związanych z nimi wydarzeń. Ponieważ większość z wybranych miejsc widokowych również pełniły bardzo istotną rolę w historii miasta, równie istotne będzie dostarczenie informacji o tych miejscach (np. informacji o dawnym cmentarzu żydowskim, Dworku Wincentego Pola, czy Wzgórzu Czwartkowym). Współczesne metody audiowizualne mogłyby również przedstawiać w sposób interaktywny jak oglądana przestrzeń prezentowała się w czasach historycznych. W ten sposób spacer po widokach Lublina powinien również stać się znaczącą atrakcją turystyczną, przyczyniającą się do popularyzowania miasta daleko poza jego granicami.

LUBLIN ROUTE OF PANORAMAS

1. IDEA OF THE LUBLIN ROUTE OF PANORAMAS

The unique landscape features of historical part of Lublin are one of the most valuable natural riches of the city. They create identity, not only in opinion of tourists, but help the inhabitants to identify with their living place as well. So, the operations towards strengthening sensitivity for landscape are very important. One of these could be proposed (by the project team of K. Czyńska, W. Marzęcki, P. Rubinowicz) design for the Route of Panoramas, with scenic view points exposing the most attractive elements of historical silhouette of Lublin's old-town. However, apart from the unique in European scale features, most of old-town scenery is poorly accessible. The proposed idea of route of panoramas is one of forms for elicitation of these places. One of the important elements of the route should be a dialog with the past and finding links between historical views and modern space.

2. THE PLAN OF LUBLIN ROUTE OF PANORAMAS

Lublin has very differentiated configuration of terrain making it possible to be admired by different scenic views towards old-town. Many of such good exposition places were iden-

tified in the concept. The most appropriate and promoted scenic views are from northern side (Klinowszczyzna street, Czwartek hill) and from walk path along Bystrzyca river. The topographic conditions are favorable for exposition. In the first case we can observe historical city centre from surrounding hills, in the second one the view is exposed by flat and open foreground (community gardens "Podzamcze"). The unique features of these panoramas were inspiration for creation of system of scenic view points accessible by walk, bicycle or car. The proposed line of the Lublin Route of Panoramas is only one of many possible. The route is 1,5 kilometer long, including 9 scenic view points.

3. DESCRIPTION OF WALK ALONG THE LUBLIN ROUTE OF PANORAMAS

The walk along the Lublin Route of Panoramas should be started from little square at Parish of St. Agnieszka at cross-road of Kalinowszczyzna and Okólna streets (Fig. 2.). Then, one can stop at Józefa Kustronia street. From the parking place we can see another scenic view towards old-town of Lublin (Fig. 3.). The next point is Museum of Wincenty Pol (Fig. 4.). Following, the next one is the old Jewish cemetery (Fig. 5.). At the cross-road of Lwowska and Podzamcze streets is favorable for another observation point (Fig. 6.). From the Czwartek hill we have the most beautiful scenic view towards panorama of historical part of the city (Fig. 7.) and the other beautiful one is from a platform located nearby previous point. The next one is located at ruins of St. Michał Archanioł church. It is the first location at the Route directed towards outer part of old-town area – surrounding landscape (Fig. 9.). We can also look again from Trinitarska tower towards the Lublin Route of Panoramas because all previous locations are visible from the tower.

4. INVESTMENTS RELATED TO THE PROJECT

The implementation of idea of the Route of Panoramas does not necessary mean high financial costs. In the very first stage it should be created a coherent location of the Route and it should be written and promoted in city marketing folder and Internet websites. The next should be operations on setting locations of selected scenic view points. The Lublin Route of Panoramas could become one of the most prestigious developments of Lublin. Arrangement of scenic view points should be possibly most attractive for the visitors. Modern multimedia should be used to present in very attractive way, the knowledge about the observed locations and historical objects. Because the majority of the selected places for scenic views played very important role in history of the city, it will be very important to deliver exhaustive information on these places (for example information on the old Jewish cemetery, little manor of Wincenty Pol or Czwartek hill). The contemporary audio-visual methods could also present in an interactive way how the observed space was organized in the past. In that sense, the walk along panoramas of Lublin should also become touristic attraction contributing to promotion of the city far abroad.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Styperek J. *Liearne systemy penetracji rekreacyjnej*, Bogucki Wydaw. Naukowe, Poznań 2002
- [2] Seria wydawnicza, *Panoramy widokowe i schematy szlaków turystycznych*, Piwniczna, Agencja Wydawnicza Wit 2006.
- [3] Czyńska K. Marzęcki W. Rubinowicz P, *Studium wartości widokowych miasta Lublin*”, opracowanie projektowe, 2011.

O AUTORZE

Profesor Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego na Wydziale Budownictwa i Architektury. Pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Architektury i Planowania Przestrzennego. Uczy studentów projektowania urbanistycznego zespołów mieszkaniowych oraz fotografii. Zajmuje się badaniami ciągłości kulturowej obszarów miejskich będących przedmiotem współczesnych działań inwestycyjnych.

AUTHOR'S NOTE

Professor of West-Pomeranian University of Technology in Szczecin, at Faculty of Civil Engineering and Architecture. Scientific and didactic employer of Institute of Architecture and Spatial Planning. He teaches urban design of housing areas and photography. He researches cultural continuity of urban areas under contemporary investment processes.